

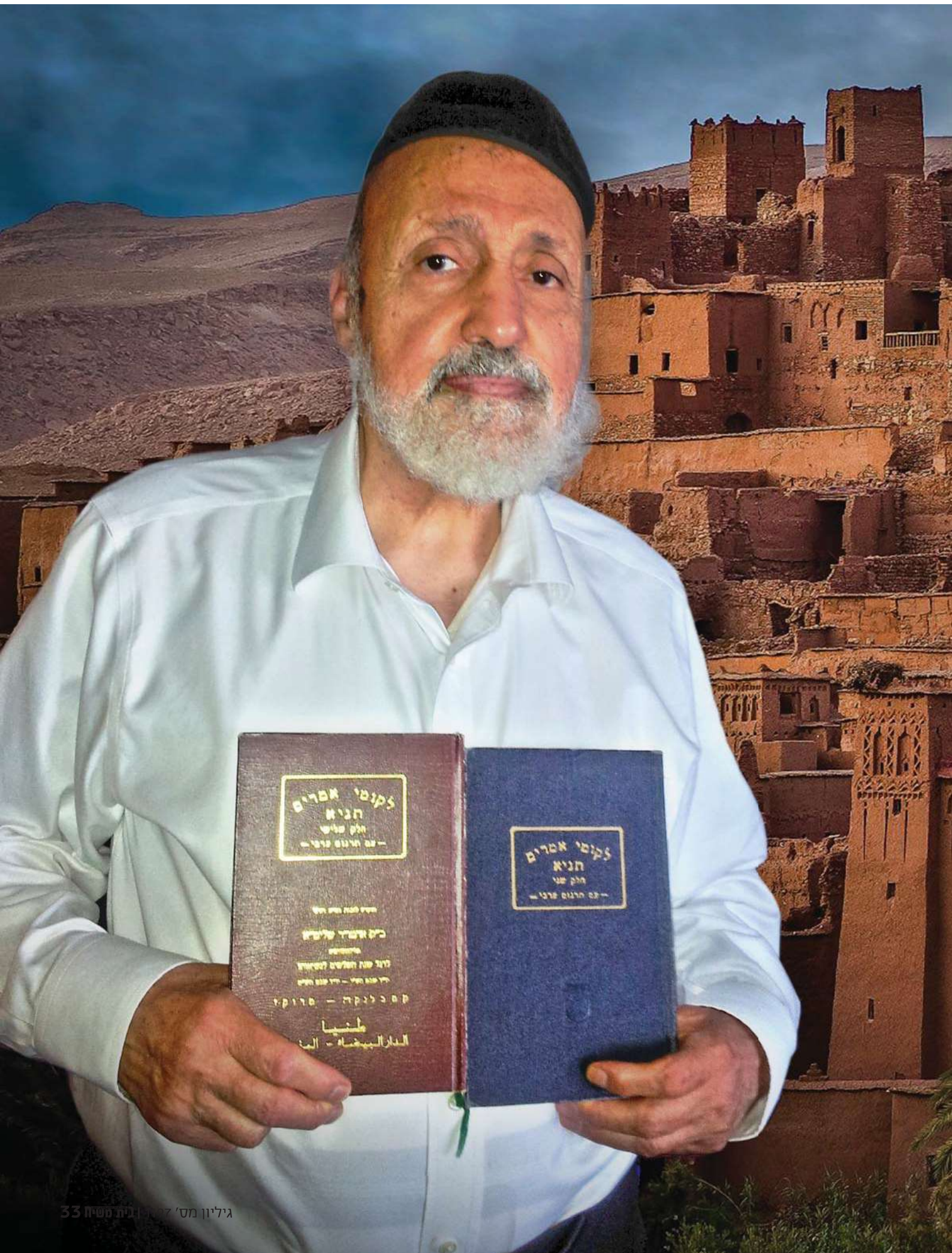
באמצע ההתוועדות אמר הרבי מה"מ:

סאפטר קענעסאן בריינגען די חניטאן סאויף סארטאביטש?

[התוכל להביט לוי חניטאן בערביות?]

לכבוד כ"ד טבת, ובעקבות פטירתו בשבוע שעבר של מתרגם התניא לערבית הרב דוד בוסקילה ע"ה, מביא "בית משיח" את סיפור התרגום המופלא של ספר התניא לערבית, לצד הוראות מיוחדות שקיבל השליח במרוקו הרב יהודה לייב רסקין בנושא התרגום והקשר של זה לבירור האומה הישמעאלית...

מאת מנחם מענדל ערד

ספרים אחרים
חניא
הקטן
— גם תרגום עברי —

הוציא לאור: מוסד הרב קוק
בית דפוס: מוסד הרב קוק
לוד ע"ש הוציא לאור
ירושלים תש"ס — ירושלים תש"ס

ספרינו — ספרים
בתיאור
ההוצאה — המ

ספרים אחרים
חניא
הקטן
— גם תרגום עברי —

השבוע, עם דבר הבשורה העצובה על פטירתו של הרב **דוד בוסקילה**, נזכרתי בשיחה שערכת עמו לפני עשר שנים בירושלים, במטרה לכתוב על סיפורו המופלא של תרגום התניא לערבית-מרוקאית, אותו תרגם הרב בוסקילה בהכוונתו של שליח הרבי למרוקו הרב לייבל רסקין ע"ה.

"האם כדאי ומותר לתרגם התניא לערבית?"

כסלו תשל"ב, קזבלנקה מרוקו. השליח הרב יהודה לייב רסקין, ישב במשרדו ושקע במחשבות אגב לימוד תניא. הרצון העז לממש את משאלת הלב של הרבי – להביא את ביאת משיח צדקנו על ידי "יפוצו מעיינותיך חוצה", בער בעצמותיו. ספר התניא שניצב פתוח מולו, העלה בו מחשבה "לו היה ספר התניא מתורגם לערבית – היו גם היהודים המקומיים, אלה שאין להם הבנה והשגה בחסידות, יכולים ללמוד ולהבין חסידות". באותם ימים ספר התניא קדישא כבר תורגם לאנגלית ולאיטלקית, אבל לערבית?! זה היה נשמע יומרני, כמעט בלתי אפשרי. ברור היה לו שמדובר בפרויקט עצום. לא איש כמו הרב רסקין יחליט על דעת עצמו, לטוב ולמוטב. במכתב ששלח אל הרב חודקוב שאל "האם כדאי והאם מותר לתרגם (את התניא) לערבית והאם יש לנו רשות לטפל בזה, כי ישנו בזה אחריות גדולה וגם כן יהיה אחר כך כרוך בהוצאות".

זמן קצר לאחר מכן, בכ"ז בכסלו, הגיעה אליו תשובה מהרב חודקוב, על נייר המכתבים של מזכירות הרבי: "**בשאלתו חוות דעתי בעניין תרגום ספר התניא לערבית, תלוי זה באם יהיה תרגום טוב**". היה ברור שתשובתו של הרב חודקוב הינה למעשה תשובתו של הרבי. שמחתו של הרב רסקין הייתה גדולה: 'ברוך ה', הרבי נותן אישור לתרגום. אולם לפועל, מציאת מתרגם מתאים שיענה על התנאי של הרבי "באם יהיה זה תרגום טוב", לא היה קל ועיקר.

הזמן חלף, הרעיון לא רק שלא ירד מהפרק אלא התקדם. בקזבלנקה של אותם ימים, היו מלבד מוסדות החינוך על טהרת הקודש של ליובאוויטש, גם מוסדות החינוך של "אוצר התורה". למרות הקו הליטאי במוסדות 'אוצר התורה', שררו כל השנים יחסי

שיא היחס שהעניק הרבי על התניא המתורגם, היה בשיחת קודש מיוחדת שנשא בהתוועדות פרשת שמות תשל"ז. בשיחה דיבר הרבי על אודות המעלה של תרגום ספר התניא דווקא לשפה הערבית: "ידוע שאומות העולם נחלקים לב' סוגים כללים: עשו וישמעאל. ומכיון שהשפה הערבית היא שפתו של "ישמעאל", נמצא שע"י תרגום ספר התניא לשפה זו נפעל הבירור דשפת ישמעאל - שפה של סוג כללי דאומות העולם ולא רק בירור שפה של אומה פרטית".

ידידות והערכה עמוקה בין מנהלי ומורי 'אוצר התורה' למוסדות ליובאוויטש. מורים רבים למדו בעצמם ב'כולל הוראה ודיינות' של הרב שלום איידלמן שליט"א, שליח הרבי בקזבלנקה.

ב"אוצר התורה" שימש באותם ימים הרב דוד בוסקילה כמפקח כללי של הרשת, ללימודי קודש. השפה העברית הייתה שגורה על פיו, וכמובן צרפתית וערבית.

הרב בוסקילה ה' מוכר ואהוב מאד על יהודי קזבלנקה. חוברות שכתב וחיבר בענייני חינוך, היו פופולאריים מאד בקרב יהודי מרוקו כולה. הרב רסקין החל ללמוד איתו בחברותא את "שער היחוד והאמונה", כאשר לנגד עיניהם עומדים כל העת – מלבד ספר התניא – גם ספר התניא שתורגם לצרפתית. הסדר ביניהם היה, שבסוף כל פרק של לימוד, היה הרב

בוסקילה 'מסביר' לרב רסקין את הפרק ולאחר מכן מתרגם אותו לערבית.

אין 'אותיות בעברית'

הרב בוסקילה תיאר בשיחה עמי, את תחושותיו מאותן השנים: "כל השנים הייתי ידד אמת של חב"ד, אהבתי מאד את השלוחים, הערכת את עבודת הקודש שלהם ואפילו קנאתי במסירות נפשם למען החינוך היהודי. בכל פעם שהיו השלוחים מבקשים ממני משהו, הייתי מיד נתרם לסייע.

כשהגיע אלי הרב רסקין ע"ה עם ההצעה לתרגם את ספר התניא – חששתי מאד. ידעתי שזו אחריות מאד גדולה. כדי לתרגם צריך להיות בקי היטב בשתי השפות וגם בנושא שאותו צריך לתרגם. ידעתי עד כמה כל מילה מספר התניא מדויקת, וכמובן שחששתי. "איך אוכל לתרגם מושגים כמו 'עשר הספירות', 'עולם האצילות' וכו', טענתי, אבל הרב רסקין עודד אותי: "קודם כל נלמד יחד היטב, ורק אחר כך ניגש לעבודת התרגום". בקיץ תשל"ד, כאשר הרב רסקין נוכח שהרב בוסקילה אכן מתרגם היטב ובכך ממלא את התנאי של הרבי, כתב לרב חודקוב על ההתקדמות וביקש את האישור 'מלמעלה' לאשרר את הרב בוסקילה כמתרגם ספר התניא קדישא לערבית. האישור הגיע במהירות. במכתב מיום ח"י במנחם אב תשל"ד כתב לו הרב חודקוב: "**מאשר אני קבלת מכתבו ותשואות חן על הבשורות טובות. ובנוגע למה שכותב אשר מצא את מי שראוי לתרגם את שער היחוד והאמונה לערבית ואשר כבוד תורתו לומד אתו את הנ"ל וכו', נכון וטוב הדבר**".

כשנתיים ימים ישבו הרב רסקין והרב בוסקילה, למדו ותרגמו, חזרו וחיידדו, עד שהרב בוסקילה יכול היה לכתוב את התרגום בכתב יד – ואברך שעבד איתו, ר' אליהו אסייג, הקליד את התרגום במכונת כתיבה.

באותם ימים, בעידן טרום המחשבים ומכונות ההדפסה הנגישות לכל, הייתה מלאכת ההדפסה מורכבת מאד, בייחוד במדינה לא-מפותחת כמרוקו. עיקר הבעיה הייתה העדר 'אותיות תבליט לדפוס' בלשון הקודש. גם הניסיון לייבא מצרפת 'אותיות', לא היה פשוט. לבסוף נמצא מדפיס יהודי מקומי שהסכים לקחת על עצמו את מלאכת ההדפסה המורכבת, כמובן במחיר שיהיה שווה לו להתאמץ עבורו.

הרב שלמה מטוסוב והרב לייבל רסקין מגישים תמונת הרבי וספר תניא לראש ממשלת מרוקו

שאל האם יש להם רשות לכתוב – על דרך מה שנכתב בתרגום האנגלית והצרפתית – "השפה הערבית". כמענה הדגיש הרבי את המילים **"יש לנו רשות"** ובהמשך ענה בפרוטרוט על השאלות.

"נמצא שע"י תרגום ספר התניא לשפה זו נפעל הברור דשפת ישמעאל"

ביום ג' בכסלו תשל"ז, יכלו הרבנים והשלוחים לברך על המוגמר בשעה טובה ומוצלחת, ועמם כל קהילת הקודש במרוקו. היה זה לאחר עבודה קשה ומאומצת רצופה מניעות ועיכובים. הרב רסקין מיהר לשלוח אל אחיו הרב דוד ע"ה מספר עותקים ראשונים כדי שיכניסם אל הרבי מלך המשיח. "ונא לא לחלק לשום אחד עד שלא יהיה לי מכתב או טלפון ממך מה אמר כ"ק אד"ש ואיך קיבל", הפציר באחיו. הרבי הוציא תשובה מיוחדת בכתב יד קודשו בזו הלשון: **"נתקבל ות"ח ת"ח"** [= תשואות חן, תשואות חן] **ודבר בעתו – יו"ד כסלו, גאולת אדמו"ר האמצעי מ"מ**

מהפכת חב"ד במרוקו

בכנס רבני ישראל שהתקיים בירושלים בחודש אלול תש"ע, סיפר הרב בוסקילה לקהל שומעיו על המהפכה שחוללה חב"ד בקרב יהדות מרוקו:

"תמיד הערכתי את עבודת חב"ד במרוקו. ברוך ה' שהם הגיעו למרוקו, הם חוללו מהפכה גדולה, מהפכה דתית-חרדית, הכניסו ממש חיות בעולם בקידוש שם שמים.

"הרבה אנשים גידלו זקן במרוקו בזכותם. הייתה תקופה ארוכה שכולם השאירו את זקנם, עד כדי כך שמי שהסיר את הזקן התבייש להיכנס לבית-הכנסת. אבל כשבאו הצרפתים, התחילו להכניס קצת את הרוח המודרנית, ואנשים התחילו לגלח את הזקן. אבל כשבאו החב"דניקים, התחילו לראות במרוקו גברים יהודיים מגדלים זקן, נשים יהודיות מכסות את הראש, וכך גם בצרפת כמובן."

כמו כל דבר שבקדושה, לאורך כל הדרך היו מניעות ועיכובים, אולם המטרה הנכספת: הנגשת 'שער היחוד והאמונה' ללבם של אלפי יהודי מרוקנים שיוכלו לטעום ולראות כי טוב ה', נסכה בהם כוחות מיוחדים.

גם אפשרויות המשלוח המוגבלות והאיטיות לניו יורק, כמו גם העובדה שלא בכל שני וחמישי היה מי שנסע וחזר ממרוקו לחצרות קדשנו, הגבילה והאטה את קצב העבודה. הייתה דרושה הסכמה של הרבי על צורת הדף, אופן התרגום ועוד אין ספור שאלות שהועלו. כך לדוגמה שלח הרב רסקין יחד עם עמוד מתורגם מפרק ז' בשער היחוד והאמונה, את נוסח ה'פתח דבר' שטמן בעצמו שאלות רבות: האם לכתוב 'על פי הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א, או רק "הננו מוציאים לאור"? האם לכתוב 'קה"ת סניף קזבלנקה', או 'אוצר החסידים'? וכן – האם להשאיר את התאריך המקורי שתוכנן לכ"ף מנחם אב, למרות שידעו מראש שקשה יהיה בסופו של דבר להשלים את המלאכה עד כ"ף מנ"א תשל"ו.

בהמשך, כאשר כבר היו תשעה פרקים מוכנים, שלח הרב רסקין מכתב נוסף ובו

הדפסת התניא בכתב ערבי

שלושים ושלוש שנים חלפו מאז אותה יחידות מופלאה, וארבעים ושלוש מאז החלה עבודת התרגום של התניא לערבית.

במוחו של הרב בועז קלי ע"ה, שכינה כמנכ"ל 'מרכז שבע מצוות בני נח' העוסק בלהט בהפצת שבע מצוות בני נח גם בקרב הערבים – התעורר הרצון לתרגם את ספר התניא לערבית ספרותית וקלאסית, ובכתב ערבי דווקא.

כדבר שבשגרה הרב קלי בלבושו החסידי הרבה לבקר אצל שיח'ים ומנהיגים מקרב הערבים בערים ובכפרים הערביים במטרה להחתימם על עצומה לקרוא למאמיניהם לשמור על שבע מצוות בני נח.

רעיון הדפסת התניא גם בכפרים ערביים, הוליד את רעיון תרגום התניא לערבית. הרעיון עלה כאשר הרב קלי נחשף לביטויים מדהימים מהרבי בנושא, ובעקבות פגישה עם הרב דוד בוסקילה.

כאשר קרא הרב קלי בשיחות הקודש – ואף שמע מהרב בוסקילה ע"ה בשם הרבי – שהשפה הערבית הינה שפת הלאום הישמעאלי, ובירורה הוא המברר ושובר את קליפת ישמעאל – הוא נדרך. "תפסתי איזה כח עצום יש לעובדה שהתניא יתורגם ויברר ממש את השפה הערבית עצמה, ומי יודע, אולי זה מה שנדרש מאיתנו לפעול כדי להביא להתגלות הרבי ממש", סיפר לימים ל'בית משיח'.

מי שהחל לתרגם את התניא לערבית על פי הזמנתו של הרב קלי ע"ה, היה מרצה בכיר לתרגום ערבי באוניברסיטת בראילן, אברהם רובניצון. "אחרי כתיבת התרגום על ידו, נשלחו עלי ההגהה לשליח שעבד בעברו בסיירת מטכ"ל ועודנו משמש כמורה לערבית ביחידות המסתערבים. יחד עם אותו שליח הוקמה ועדה מייעצת הכוללת אנשי אקדמיה ורבנים הדוברים ערבית".

על פי תשובה שקיבל הרב קלי מהרבי באמצעות 'אגרות הקודש', יצאו בשלב ראשון פרקי התניא כחבורות. על פי תשובה אחרת בה כתב לו הרבי "הרי יש לו קשרים עם העיתונות", 37פורסמו החבורות בשלב ראשון בשבועון הערבי "אל סנארה", שיוצא לאור בנצרת ופופולארי מאד במגזר הערבי.

הגאון הרב שלום מאשש, באותם ימים רבה הראשי של קזבלנקה, כתב מכתב מלא רגש לרבי:

"ספר התניא המתורגם מחדש לערבית עשה רושם גדול בקהילתנו, וכל העם לומדים בו בחשק נפלא, זכותו יגן עלינו ועל כל המשתדלים בזה, ובפרט על הרב יהודה ראסקין יצ"ו שעסק בזה בחשיקה וחפיצה, ה' ישלח עזרו מקודש אמן".

שיא היחס שהעניק הרבי על התניא המתורגם, היה בשיחת קודש מיוחדת שנשא בהתוועדות פרשת שמות תשל"ז. בשיחה דיבר הרבי על אודות המעלה של תרגום ספר התניא דווקא לשפה הערבית: **"ידוע שאומות העולם נחלקים לב' סוגים כללים: עשו וישמעאל. ומכיון שהשפה הערבית היא שפתו של 'ישמעאל', נמצא שעל-ידי תרגום ספר התניא לשפה זו נפעל הבידור דשפת ישמעאל – שפה של סוג כללי דאומות העולם ולא רק בידור שפה של אומה פרטית".**

בשיחה מלאה בביטויים מיוחדים ונדירים על אודות מעלת תרגום התניא – הבחנתי במילים מופלאות, שגם הרב בוסקילה לא שם ליבו אליהם. נראה שהרבי מלך המשיח צפה גם את תרגום התניא **בכתב ערבי**, דבר שייעשה שנים רבות לאחר מכן (ראה מסגרת).

הרבי לרב רסקין: תוכל להביא לי את התניא בערבית?

המשך עבודת התרגום של שאר חלקי הספר, אף הוא היה מרתק ומלא פרטים, ותקצר היריעה מלפרט. אם את תרגום החלק הראשון יזם הרב רסקין ב'אתערותא דלתתא', הרי שהמשך התרגום הגיע ב'אתערותא דלעילא' – כאשר הרבי מלך המשיח עצמו מבקש את המשך עבודת התרגום של שאר חלקי התניא.

היה זה כאשר הרב בנימין גורודצקי, בא כוחו של הרבי באירופה, הגיע למרוקו בחודש שבט תשל"ט. הוא הודיע לרב רסקין שהרבי מעורר על המשך מלאכת התרגום.

למוד ניסיון מר מעבודת ההדפסה הקשה, שכללה הגהות ותיקונים רבים ומורכבים, החליט הרב רסקין להכין את התרגום במרוקו – ואילו את ההדפסה עצמה לעשות בניו יורק.

שער הספר המתורגם לערבית

הולכת ומשתכחת מפי הצעירים. וראה זה פלא, הרבי נתן ייחס של כבוד והערכה לשפתם דווקא באמצעות הספר הכי חשוב בחסידות חב"ד.

[ממלא מקום] אדמו"ר הזקן. והוספה מיוחדת בפיצו (בשפת מו"נ [= מורה נבוכים]) תוסיף באחישנה, בביאת מלכא משיחא. אזכיר עה"צ".

העתק התשובה הודפסה בכל הספרים שטרם נכרכו. "מעניין לציין", סיפר בזמנו הרב רסקין ע"ה, שהרבי הגיה גם את 'החתימה': **"מערכת הוצאת ספרים קה"ת קסבלנקה-מרוקו חג הגאולה י"ט"כ כסלו ה'תשל"ז - 180 שנה להדפסת התניא בפעם הראשונה בחיי אדמו"ר הזקן בעלמא דין - כ' כסלו ה'תקנ"ז - קסבלנקה מרוקו"**.

"את ההוספה 'בעלמא דין' הוסיף הרבי בכתב יד קדשו", סיפר הרב רסקין, ופירש זאת כך: "כלומר לא רק שחיי אדמו"ר הזקן נמשכים לעד, אלא שזה היו גם 'בעלמא דין'..."

כאשר הגיעו הספרים למרוקו, שררה התרגשות רבה בקרב יהודי המדינה. באותם הזמנים החלה פושה תופעת המודרניזציה גם במרוקו. הצעירים שרצו להרגיש 'אנשי העולם הגדול', החלו לדבר דווקא בצרפתית ולא בערבית – שפת אמם. נראה היה שהשפה הערבית

להתלוות אליו בכדי לתת יחדיו לרבי את התניא החדש.

על הביקור הזה אצל הרבי מה"מ, סיפר הרב בוסקילה בהתרגשות מיוחדת: "הרב רסקין פנה אלי ואמר אלי, 'דע לך, שצריך לקחת אל האדמו"ר את התניא הזה'. התארגנתי לנסיעה לניו יורק ונכנסתי ליחידות אצל האדמו"ר.

"מה אומר לכם, כל הזמן שהייתי מדבר איתו, העיניים שלי היו זולגות דמעות. המורא שלו, היראה הגדולה. כאשר רואים את הפנים שלו – הרי אתה רואה מלאך ה' צבאות ממש. לא התרגלנו לראות פנים טהורות שכאלה. כל עת היחידות היו העיניים שלי מושפלות לקרקע. הרבי דיבר אלי בשקט ובשלווה. חשתי שאין לו אף אחד בעולם זולת מי שהוא מדבר איתו ברגע זה. הרבי כולו היה אך ורק איתי בעת היחידות.

"הרבי הודה לי מאד על עבודתי בתרגום התניא ושאל אותי: 'אתה יודע מהי התועלת שעשית בתרגום התניא לשפת ישמעאל?', השבתי שמן הסתם, זה נותן הזדמנות לאלו שמדברים ערבית להכיר את התניא קדישא".

"ואז הרבי אמר: 'המעלה של התרגום שעשית, הוא שהתרגום הזה ישבור את הקליפה של ישמעאל'".

כאן, עושה הרב בוסקילה אתנחתא בסיפור ה'יחידות', ומתאר בהתלהבות את רשמיו ותבונותיו מלימוד ספר התניא קדישא:

"לפני שלמדתי את התניא, לא באמת הכרתי את הקב"ה. מי שלא לומד תניא פשוט לא באמת מכיר את הקב"ה, הרי זה כמו תינוקות שיודעים שישנו הקב"ה, לומדים על אודותיו, אבל לא באמת מבינים, בטח שלא מה הפירוש אהבת ה' ויראת ה'. כך כל העניינים ש'למעלה ממך', בלי לימוד התניא הם – למעלה ממך, שאתה לא תופס ומשיג אותם".

"הרבי הודה לי מאד על עבודתי בתרגום התניא ושאל אותי: 'אתה יודע מהי התועלת שעשית בתרגום התניא לשפת ישמעאל?', השבתי שמן הסתם, זה נותן הזדמנות לאלו שמדברים ערבית להכיר את התניא קדישא. אך הרבי פנה אלי ואמר לי: 'המעלה של התרגום שעשית, הוא שהתרגום הזה ישבור את הקליפה של ישמעאל'".

רצתי מיד לחדרו של אחי ר' דוד שיל' ושם היה כרך אחד. הזדרזתי להביא אותו לרבי בעיצומה של ההתוועדות, שאמר לי "א גרויסען יישר כח" [= יישר כח גדול].

הרבי: "התרגום הזה ישבור את קליפת ישמעאל"

ספר תניא זה היה מן הסתם החלק הראשון שהודפס, "שער היחוד והאמונה". מאוחר יותר, בשנת תש"מ, כאשר החלק הבא של 'אגרת התשובה' יצא לאור, הזמין הרב רסקין את הרב בוסקילה ע"ה

בעיצומה של העבודה על 'ליקוטי אמרים', שלח הרב רסקין עותקים של העבודה החדשה ואת ה'פנת דבר' בצירוף מכתב אל אחיו הרב דוד רסקין, אותו הכניס הרב דוד רסקין כמות שהוא, אל הרבי. במכתב נכתב "ממורף כאן העתק של כמה פרקים והפתח-דבר שיהיה אחר כך מתורגם לערבית. ונא לברר אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א את כל הנ"ל אם זה כראוי ולרצון. ואבקש את ברכת כ"ק שליט"א שיהיה הצלחה בהעתקה, בהדפסה, בכריכה ובהפצה ושאיזה לראות גלויות ומפורשות בהדפסה הזאת כמו שהיה בתרגום וההדפסה וכו' של שער היחוד והאמונה". בתשובה, הרבי הדגיש את המילים "זה כראוי ולרצון" ו"יהיה הצלחה"...

ביר"ד שבט תש"מ – שנת השלושים לנשיאות הרבי – יצא לאור החלק של 'אגרת התשובה' מתורגם לערבית-מרוקאית, וארבע שנים לאחר מכן, בשנת תשד"מ, תורגם סוף סוף גם החלק הראשון והמרכזי "לקוטי אמרים", בסופו הובאה גם שיחתו האמורה של הרבי על מעלת תרגום התניא לערבית.

על 'קירוב' מיוחד ויחס מופלא שרחש הרבי מה"מ לתניא המתורגם לערבית, סיפר הרב רסקין ע"ה: "באמצע ההתוועדות הגדולה של י"א ניסן תשל"ז – יום הולדתו השבעים וחמשה של הרבי – חסידים רבים הביאו לרבי מתנות. אני הבאתי לרבי תהילים שהדפסתי ועליו היה כתוב "י"א ניסן שנת ע"ה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א".

"באמצע ההתוועדות נגשתי לרבי למסור לו התהלים. הרבי מזג לי משקה על מנת לומר 'לחיים', ומסרתי בידו הקדושה את ספר התהלים. פתאום אמר לי הרבי 'אפשר קענסטו מיר בריינגען דעם תניא אויף אראביש?' [= התוכל להביא לי התניא בערבית?]. זה היה לפלא בעיני, סיפר הרב רסקין, "שכן כבר בתחילת השנה, מיד כשנדפס התניא, שלחתי אותו לרבי, אך כנראה שהרבי רצה לקבלו ביום י"א ניסן.

למאגר השו"ת של סמס לרב SMSLARAV.CO.IL

להצטרפות לאגודת התומכים ולקבלת הסמ
חייגו: 02-3011770
או באתר smslarav.co.il

לשכת ההלכה - 'סמס לרב' ו'קו לרב' - 055-7081737

"הלכה למעשה"
ללמוד, להבין, להתחבר, לחיות.